

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВИ

В сучасних економічних і політичних умовах розвитку української держави надзвичайно актуальною є проблема формування державних доходів, насамперед тому, що саме їх обсяг характеризує рівень економічного розвитку країни і дозволяє їй виконувати економічні, політичні і соціальні функції. Збільшення державних доходів сприяє зростанню сукупного попиту в економіці і, відповідно, стимулюванню економічного розвитку та вирішенню проблем зайнятості населення тощо.

В українській економічній енциклопедії державні доходи визначаються як грошова форма доходів держави, отриманих через вилучення податків, мита, платежів, оплати послуг державного апарату, зовнішньоторговельних операцій, іноземних кредитів та допомоги для фінансування виконуваних державою функцій [1, с. 335]. Однак, зважаючи на структуризацію сфери державних фінансів, до складу якої також входять фінанси державних цільових фондів, дане визначення потребує певного уточнення, яке може суттєво вплинути на подальший аналіз даного явища, оцінку його динаміки і тенденцій розвитку.

З огляду на даний аспект, пропоную визначати державні доходи як грошові кошти, зосереджені в бюджеті і цільових фондах держави і мобілізовані від власної економічної діяльності держави, через вилучення податків і обов'язкових зборів та шляхом залучення зовнішніх і внутрішніх кредитів. Власними державними доходами є доходи бюджетів та державних цільових фондів, а позиченими – кошти, одержані у формі кредитів або від реалізації державних цінних паперів на вітчизняному і міжнародному фінансових ринках.

Формування доходів держави є результатом первинного розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту. На стадії первинного розподілу держава може отримувати доходи як монопольний власник засобів виробництва,

тобто одержувати прибуток від підприємств державного і комунального секторів економіки, крім цього, це можуть бути кошти від надання державних послуг, від здачі в оренду і реалізації державного майна, за користування природними ресурсами, непрямі податки тощо. В результаті перерозподілу валового внутрішнього продукту, тобто оподаткування доходів, виниклих внаслідок первинного розподілу, держава може одержувати доходи, які мають вторинний характер. Сюди можна віднести ті податки, що справляються з реального або передбачуваного чистого доходу окремих осіб, з прибутку підприємств (податок на прибуток підприємств), податки на приріст ринкової вартості капіталу, отриманого або за рахунок продажу землі, або операцій з цінними паперами та іншими активами, податки на доходи від власності, землі, нерухомості тощо.

В цілому, аналізуючи динаміку власних державних доходів в Україні, слід зазначити, що ці доходи щорічно зростають (рис. 1.1).

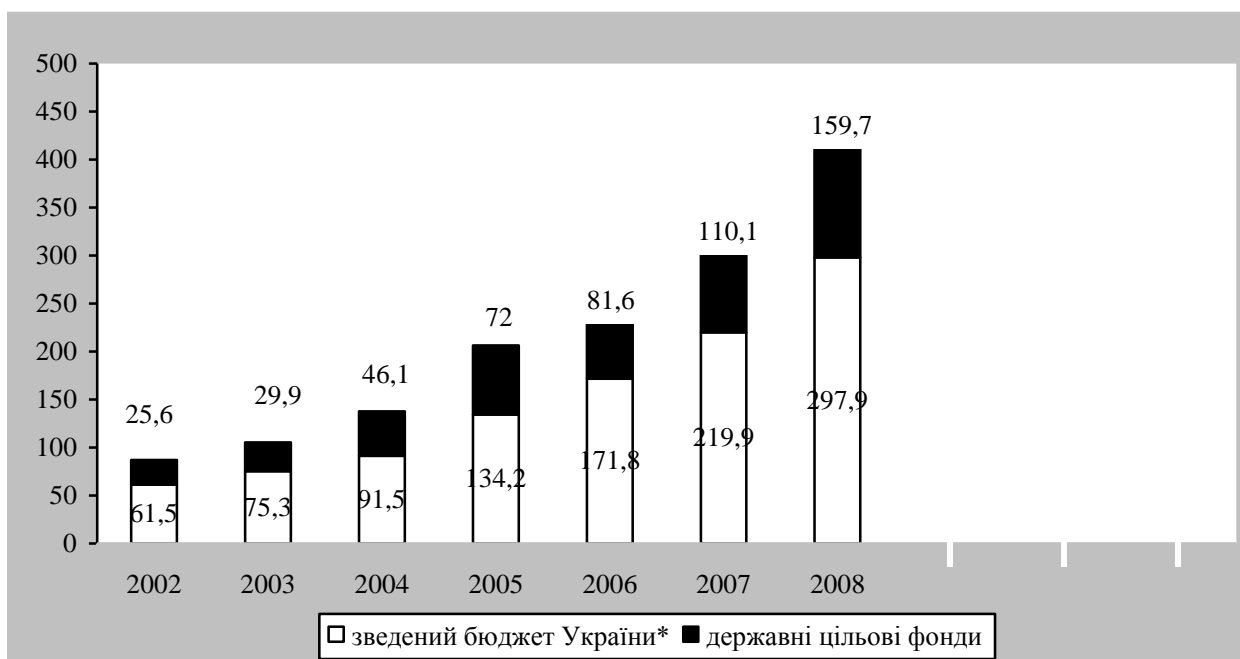

Рис. 1.1. Динаміка обсягів власних державних доходів в Україні, млрд. грн.

*без урахування міжбюджетних трансфертів

Розроблено автором на основі [2;3].

Так, якщо у 2008 р. загальна сума власних доходів становила 457,6 млрд. грн., то у 2002 р. – лише 87,1 млрд. грн., тобто за шість років обсяг доходів зріс більше

ніж у 5 разів, що можна вважати доволі суттєвим показником зростання. Причому, за досліджуваний період темп зростання доходів державних цільових фондів, у складі яких лєвова частка належить Пенсійному фонду (майже 90%), був вищий, ніж темп зростання доходів зведеного бюджету, а саме відповідно 6,2 і 4,8 разів. Дана тенденція свідчить про зростання ролі доходів державних цільових фондів в структурі державних доходів.

Аналізуючи динаміку частки власних державних доходів щодо ВВП в країні, можна також зауважити тенденцію до щорічного зростання, а саме, якщо у 2002 р. цей показник становив 38,6%, то вже у 2008 р. майже на 10 пунктів вище – 48,2% (рис. 1.2).

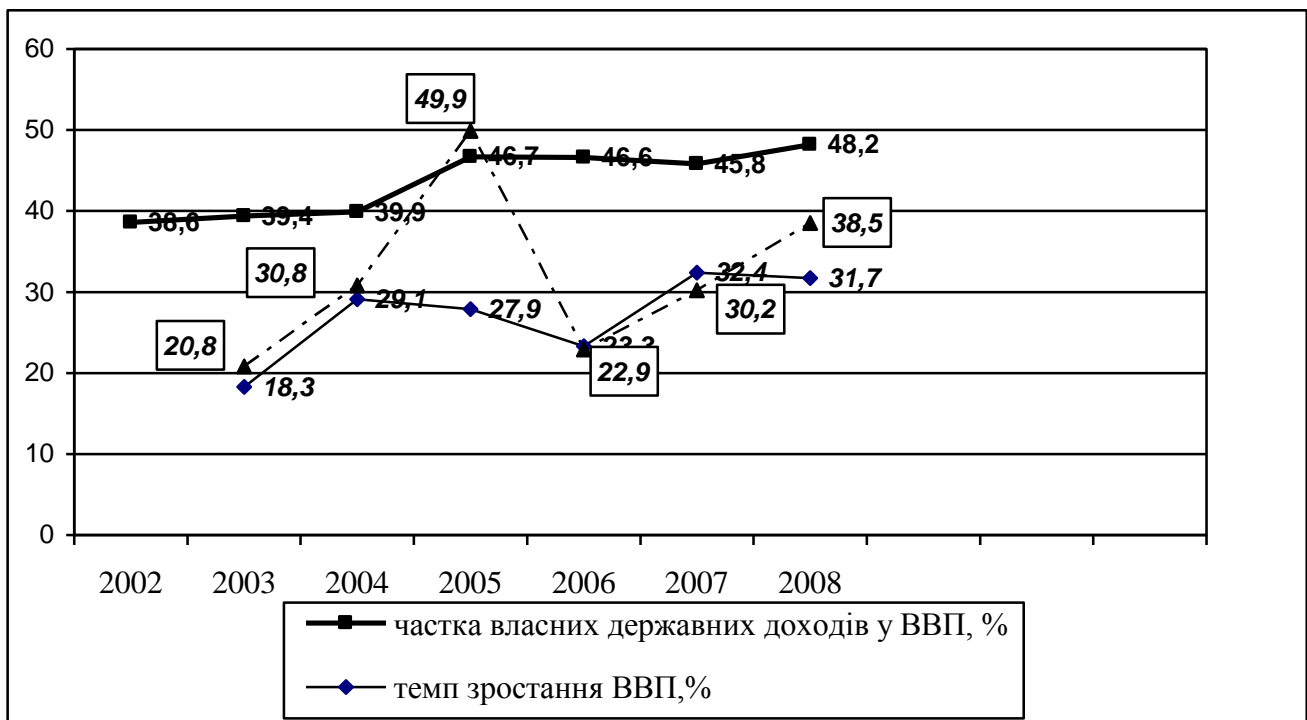

Рис. 1.2. Динаміка частки власних державних доходів у ВВП та ланцюгові темпи зростання ВВП і власних державних доходів

Розроблено автором на основі [2; 3].

Таким чином, у 2008 р. майже половина суми валового внутрішнього продукту країни акумулювалась у бюджеті і державних цільових фондах. Крім того, тенденція до зростання частки власних державних доходів щодо ВВП може зберігатися і надалі, оскільки темпи зростання обсягів власних державних

доходів, починаючи з 2002 р. (за виключенням 2006-2007 рр.) випереджають темпи зростання ВВП в країні. Наприклад, у 2008 р. власні державні доходи зросли на 38,5% порівняно з минулим роком, а обсяг ВВП лише на 31,7%.

Як вже було зазначено, держава також може одержувати доходи використовуючи позичковий метод мобілізації грошових коштів, тобто залучати зовнішні і внутрішні позики. Внутрішні позики держава та органи місцевого самоврядування можуть одержувати від вітчизняних юридичних і фізичних осіб у формі банківських кредитів або шляхом випуску державних чи муніципальних цінних паперів (в Україні – це облігації внутрішньої державної позики та облігації місцевих позик). Зовнішні позики держава здійснює на міжнародному фінансовому ринку у формі кредитів міжнародних фінансових інституцій та іноземних держав або шляхом випуску і продажу державних чи муніципальних цінних паперів на міжнародному фінансовому ринку (в Україні – це облігації зовнішньої державної позики). Одержані позики використовуються для задоволення потреб держави, а саме: фінансування поточних бюджетних витрат і покриття бюджетного дефіциту, фінансове забезпечення інвестиційних та інноваційних проектів та розвиток національного виробництва тощо.

В Україні внутрішні запозичення у 2008 році дорівнювали 27,1 млрд. грн., в структурі яких 64% становили надходження від випуску довгострокових облігацій внутрішньої державної позики, 14% – надходження на фінансування державного бюджету від розміщення середньострокових та короткострокових облігацій внутрішньої державної позики. Зовнішні запозичення дорівнювали 6,2 млрд. грн., в структурі яких 87% становили позики Міжнародного банку реконструкції та розвитку і 13% – надходження коштів до спеціального фонду державного бюджету на впровадження проектів розвитку у 2008 році, в тому числі від Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Європейського банку реконструкції та розвитку та Японського банку міжнародного співробітництва.

Загальна сума зовнішніх і внутрішніх державних запозичень в 2008 р. становила 33,3 млрд. грн., а це на 22,8 млрд. грн. більше, ніж у 2007 р. і в 6 разів

вище показника 2002 р.

Динаміку і структуру державних доходів в Україні представлено на рис. 1.3.

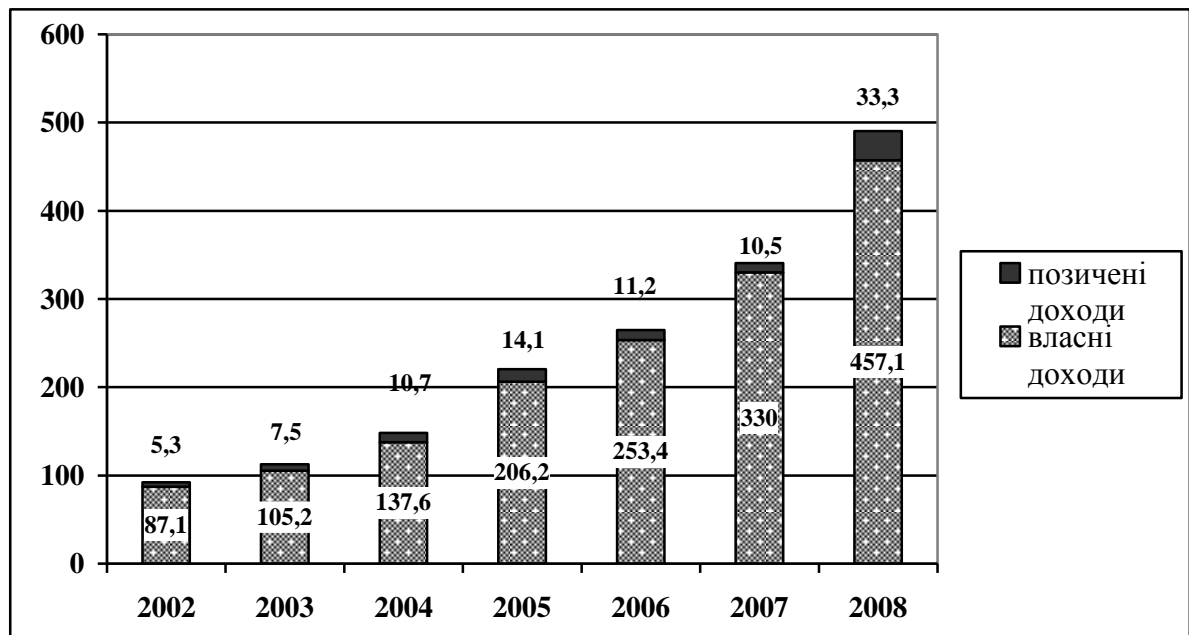

Рис. 1.3. Динаміка і структура державних доходів в Україні

Розроблено автором на основі [2;3; 4].

Як видно з рис. 1.3, держава щорічно позичає фінансові ресурси. Негативним є той факт, що в Україні, більшість позичених державою ресурсів використовується на фінансування бюджетного дефіциту – 84%, 14% – на формування валютних резервів і підтримку національної валюти і лише 2% – на інвестиційні проекти [5, с. 240]. Тобто, державні запозичення не виконують свого основного призначення – стимулювання економічного розвитку країни. Тому уряду необхідно переглянути боргову політику, оскільки просте споживання позичених коштів призводить до зростання суми державного боргу, який складно віддавати країні із соціальними, а не економічними пріоритетами розвитку.

Література:

1. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / [Мочерний С. В., Ларіна Я. С, Устенко О. А., Юрій С. І.]; за заг. ред. С. В. Мочерного. - Львів: Світ. Т.2. - 2006. - 568 с.
2. Основні показники економічного і соціального розвитку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Фінансові звіти Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.budget.rada.gov.ua>.
4. Про результати аналізу внутрішніх і зовнішніх запозичень на фінансування Державного бюджету України <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.16922.0>
5. Юрій С. І. Фінанси: Підручник / С. Юрій, В. Федосов. – К.: Знання, 2008. – 611 с.